

Hr. Anker Jensen Buch til Ballum

Af Ole Karup Pedersen¹

I juli måned 1624 modtog lensmanden på Riberhus, *Albret Skeel* til Fussingø², et brev fra kongen, der pålagde ham at undersøge de klager, der var fremkommet over sognepræsten i Ballum, *Anker Jensen Buch*. Klagerne gik ud på, at præsten skulle have ført et uskikkeligt og løstagtigt liv. Men, sluttede brevet, det lejemål, som Anker Buch begik, mens han var hører i Ribe, havde kongen eftergivet ham³. For denne forseelse kunne han således ikke drages til ansvar igen.

Anker Jensen Buch, der åbenbart ikke selv har haft let ved at overholde det 6. bud, var blevet sognepræst i Ballum i 1623, efter at hans forgænger var blevet afsat på grund af utugt⁴. Han stammede fra en slægt, hvis overhoved gennem flere generationer havde siddet som sognepræst til Skanderup sogn i Anst herred nær Kolding⁵. Samme år som hans far døde, 1614, gik der kongeligt brev til Sorø, at Anker Jensen, søn af hr. Jens Knudsen i Nagbøl, skulle optages i skolen, så snart der blev plads⁶. Han har således fået en udmærket uddannelse, mens hans ældre broder, Jakob Jensen Buch, overtog embedet i Skanderup og dermed præstegården i Nagbøl. I 1620 blev han immatrikuleret ved Københavns universitet som Ansgarus Jani Buchhius⁷, og inden kaldelsen til Ballum havde han, som omtalt, været hører i Ribe⁸. Rent bortset fra det nævnte fejltrin må han have stået sig godt med sine høje foresatte, siden de har villet give ham embedet i en så ung alder. Ballum sogn lå lige fra middelalderen direkte under Ribe kapitel, der egenmægtigt udøvede kaldsretten til dette sogn og således kunne indsætte den præst, det fandt for godt⁹.

Albret Skeel gik strax i gang med at undersøge sagen, og den

20. august var der forsamlet en stor del af hr. Ankers menighed på Ballum birketing for at aflægge vidnesbyrd om deres sognepræsts liv og færden.

Een efter een stod de frem og berettede om de gerninger, hr. Anker havde begået. Én havde måttet give præsten en hel daler for at få sin salig farbror begravet, en anden havde måttet lade sin stakkels afdøde kone ligge lig i 4 dage, før hr. Anker kom til stede for at begrave hende. *Mann Thygesen* i Østerende fortalte, at da hans moster på sit dødsleje ønskede et trøstens og undervisningens ord af sin sognepræst, da var hr. Anker ikke hjemme, så de måtte sende bud efter hr. *Laurids* i Randerup¹⁰, og begravelsen måtte de bede hr. *Anders Lauridsen* i Skast¹¹ om at besørge, for hr. Anker var stadig ikke kommet tilbage. *Karen Jeskun* i Vesterende aflagde vidnesbyrd om, hvorledes hendes afdøde mand på sottesengen havde givet præsten en af sine allerbedste hatte, men efter hans død ville arvingerne ikke give afkald på hatten, så Karen måtte gå til hr. Anker og bede om at få den igen; i stedet havde hun så tilbudt ham en daler for hans umage, og han havde taget imod den. Af samme art er det vidnesbyrd, som *Hans Pedersen* i Bodsbyl fremkom med. Han havde strax efter sin hustrus død tilbudt hr. Anker 1 daler for at begrave hende, men præsten havde svaret: »Nej, jeg må ikke tage den, men vil du give mig den, da må du lægge den til mig på alteret juledag, så ved ingen andet, end at du gav mig den som offer«¹².

Anklagerne mod hr. Anker Buch samlede sig således om 2 punkter: at han var meget fraværende fra sognet, og at han tog imod gaver for at forrette de gejstlige handlinger. Begge dele kunne være alvorlige nok, og især det sidste var udtrykkeligt blevet forbudt ved et åbent brev til bisperne i 1592¹³ og gentaget i Christian 4.'s lille reces 1615. Det har dog vist til alle tider været skik og brug, at sognebørnene gav deres sjælesørger en lille erkendtlighed, når han begravede deres døde, viede de unge eller døbte børnene. Det afgørende må være, om præsten kræver denne gave, eller om den gives af et fromt og kærligt sind i taknemmelig erkendelse af den umage, præsten har gjort sig netop med den tjeneste, som der gives gave for.

Men lensmanden nøjedes ikke med disse enkelte vidneudsagn.

Samme dag udmeldtes på tinget et stokkenævn, hvor sognepræsten fik følgende skudsmål:¹⁴

»Giver vi fattige sognefolk eder, hr. Anker Jensen Buch, til kende, at det vel er eder selv nok som vitterligt, at vor forrige præst blev afsat fra sit kald og embede formedelst sit løsagtige levned skyld forgangen år 1623, og I nu siden er forordnet i hans sted til det hellige prædikeembede til vor sognepræst at være. Og nu finder vi, at I også i lige måder har ligget i et ukysk levned i de tider, da I blev betroet vor kirketjeneste, hvilket I med listeligt anslag gerne ville have forbigangen, dog ville Gud i himlen have det åbenbaret, så I til sidst måtte det blyligen bekende. Hvilket kan give en stor forargelse i en kristen menighed, når ens sjælesørger anstiller sig således, at I for samme løsagtighed har været forvist fra vor kirke af herredsprovsten efter bispens brev fra Palmesøndag og nu til søndag den 15. august, idet vor allernådigste herre og konge har efterladt jer jer synd. Men jeres fejl er nok ikke så tydelig angivet for hans kongelige nåde, så vi fattige sognefolk nødes til sligt at angive for vor tilbørlige kristelige øvrighed. Det gør vi hverken af had eller vild, men alene for vor evige saligheds gavn og bedste.«

Efter denne indledning, der indeholder flere både direkte og indirekte trusler mod hr. Anker, gik stökkemændene over til de egentlige anklagepunkter.

»For det første: Den dag I blev indsat i Ballum kirke, lovede I at forestå kirken som en hæderlig præstemand efter ordnanssens¹⁵ lydelse; hvorledes I har gjort dette, må være Gud i himlen såvel som alle omboende sognefolk bekendt. I har jo tit og ofte af jer egen uforholdne vellyst spaseret, redet og faret fra os hele uger ad gangen. Og det har I gjort ikke een men flere gange, så at jeres sognefolk er blevet forsømt i deres sygdom og sidste dødstid, hvor de har mest brug for trøst og husvælelse. For det andet har I forsømt at begrave de døde af samme årsag.«

Således gentog den samlede menighed den anklage mod hr. Anker, som også var blevet rejst af de enkelte vidnere. De fortsatte:

»For det tredje har I taget skænk og gave fra de fleste, I selv har begravet, mod kongens nye reces 5. kapitel¹⁶ og under et

gridsk skin befalet dem at skulle lægge denne gave på alteret.«

Også denne anklage var en gentagelse af, hvad vi tidligere har hørt fra de enkelte vidnere; med det sidste hentydedes endda tydeligt til Hans Pedersens vidneudsagn.

»For det fjerde har I været forsømmelig med vor Herres pinsels- og dødshistorie og ikke prædiket hver onsdag i fasten, som er sædvanlig brug og har været hidindtil, og som alle omboende præster og gør. Dette har nogle af vi sognefolk tilkendegivet bispem, doktor *Iver* i Ribe¹⁷, og han lovede os, at han ville anmode jer derom, og vi ikke synderlig kan erfare, at det har givet nogen frugt.«

Dermed var Anker Buchs synderegister gennemgået. Men hans sognebørn lod ikke lejligheden gå fra sig til endnu engang at belære deres sognepræst om, at de betragtede ham som deres ligemand, som en bonde, der lige så vel som andre bønder måtte stå til regnskab for sine gerninger. De afsluttede deres stokkenævn med følgende krav:

»Endvidere har vi mere uskikkelighed at berette, men det får være, da I, hr. Anker Jensen, selv må gøre jert skudsmål først til jere egne sognefolk og dernæst til alle omkringboende nabo-sogne og herredsfolk med sognevidner og stokkenævn og lade sandheds vidnesbyrd beskrive. Dersom da findes, at I kan få en god undskyldning, at I i alle måder har skikket jer i levned og omgængelse, som en hæderlig Guds ords tjener bør og sømmer, da vil vi fattige sognefolk, såvidt vor kristelige øvrighed samtykker, være tilfredse og give alt i Guds og øvrighedens hænder. Men dersom I ikke erklærer jer mod disse anklager, da kan vi i sandhed ingen tillid have til jer som vor tro sjælesørger. Hvilket vi tydeligt giver jer til kende for tingets dom og begærer svar af jer derpå. Eller også vil samme sag påny blive forelagt vor allerkæreste, nådige herre og konge. Vi håber da, at vi derover vil komme til rette uden videre trætte, der er os fattige sognefolk til liden eller ingen gavn.«¹⁸

Det var rene ord, talt af frie bønder lige over for deres gejstlige øvrighed. Man mærker i dette stokkenævn ingen respekt eller ydmyghed over for den lærde mand i det hellige embede. Som enhver som helst anden bonde må han søge sit skudsmål

på tinge — og det ikke blot på Ballum birketing, men også ved de omkringliggende tingsteder. Dette krav, der er stillet i form af et ultimatum, måtte naturligvis oprøre Anker Buch. Han svarede ganske kort på tinget, »at alt hvad der angik ham i hans kald eller kirketjeneste, det ville han ikke i det ringeste svare sine sognefolk til på tinge, men skød sig til Ribe kapitel«.

De ellers så lovkyndige bønder havde trods alt overset bestemmelserne om, at en præst ikke skulle stå til rette for verdslige ting, men udelukkende kunne stævnes for gejstlig rettergang, når sagen angik hans embedsførelse¹⁹.

Anker Buch satte sig strax til skrivebordet for at svare på de fremkomne anklager. Han affattede to meget vidtløftige breve, der begge findes bevaret i Danske kancellis arkiv²⁰. Han opdelte sine besvarelser i en imødegåelse af de enkelte vidnesbyrd og et svar på det på tinget fremførte stokkenævsn.

Den første skrivelse gav han overskriften: »Hr. Anker Jensens gensvar til de tingsvidner, som Ballum sognemænd har ihobe-slaget imod ham«. Heri afviste han vidnesbyrdene et efter et. Han havde udtrykkeligt frabedt sig den daler, som *Hans Pedersen* i Bodsbyl havde tilbudt ham, men Hans Pedersen havde svaret: »I skal alligevel have den, jeg skal ofre jer den på juledag«. Da han nu juledag fandt en daler på alteret, kunne han ikke vide, hvem den var fra, før Hans Pedersen selv begyndte at prale med sine gaver. *Karen Jeskun* havde ganske vist givet ham en daler for den hat, som arvingerne ikke ville lade gå fra sig, men han havde givet Karen den igen en morgen tidlig ved sin seng og i sin kones nærværelse, da han »fornam deres listige og underfundige anslag«. Da *Mann Thygesens* moster lå på sit yderste, var han nylig kommet til sognet og manglede adskillige ting til sit hus' førelse. Han havde derfor måttet rejse til sin slægt og venner. Forinden havde han fået tilladelse her-til af sin foresatte, hr. *Mikkel Andersen* i Døstrup²¹, der havde været i Ballum for at hjælpe ham til rette med forgænge-rens enke, hvis interesser blev varetaget af hendes søn, hr. *Anders Lauridsen* i Skast. Samme hr. Anders havde lovet at passe sognet i hans fraværelse, og endvidere havde hr. *Laurids* i Ran-derup, hans nærmeste nabopræst, været i Ballum præstegård

næsten hver dag. Til yderligere forklaring på sit fravær fra sognet anførte hr. Anker, at i samme uge, som han var blevet indsat i kaldet, var han borte for at få syet præsteklæder og bestille bøger samt vin og brød i Ribe. Endvidere forhandlede han med sin rektor²² om den løn, han skulle have for vinteren, og han resignerede skolen i doktor *Christian Bordings*²³ nærværelse, ved hvilken lejlighed han måtte affatte en tale, som han også måtte have tid til at udarbejde.

Denne imødegåelse er dateret den 13. september 1624, og med den mente hr. Anker nok at have taget brodden af alle de fremkomne klager. Han nægtede at have forlangt gaver for kirkelige tjenester og fremførte rimelige grunde for sin fraværelse fra sognet, som han ovenikøbet havde fået tilladelse til af provsten.

I en endnu længere, men udateret skrivelse, der dog sikkert er affattet på nogenlunde samme tid, svarede hr. Anker på stokkenævnet af 20. august. Hans pen har flydt rigeligt og bredt, sagen har af gode grunde optaget ham stærkt, og resultatet er blevet 2 store folioark, der er forsynet med overskriften: »Hr. Anker Jensens svar til Ballum sognemænds lange, indlagte beretning«.

Skrivelsen, der er stilet til kongen, indledes med en beskyldning mod nogle af Ballum sognefolk for at have forfulgt ham lige fra den første dag, han kom til sognet. Så snart de hørte om det lejermål, han havde begået i Ribe, konspirerede de hemmeligt med hinanden. »De ville gerne af med mig, og jeg blev en tid lang suspenderet, men af kongelig nåde og mildhed genindsat. Så har de samlet nogle vidnesbyrd imod mig, som de den 20. august anno 1624 har fremlagt på Ballum birketing. Disse har de overdraget min gunstige hr. lensmand, og den 9. september — fredag sidst forleden — var jeg stævnet til Ribe af bispem for at svare på disse vidner. Så er derfor til samme deres vidner og beretning dette mit sandfærdige, korte og enfoldige svar«.

Hr. Anker understreger, at der findes mange gudfrygtige og fromme folk i sognet, som under ham alt godt, men dette stokkenævnet er fremkaldt af hans fjender, der lige fra begyndelsen har tragtet ham efter liv og levned. Således blev han en aften kaldt ud for at give nadveren til et sygt menneske, »men da jeg kom derhen, var det alene fixeri, og med sådant spilfægteri har de

ikke alene Gud og hans højværdige sakramente, men og mig fattige Guds ords tjener højligen og ikke uden forargelse forhånet«.

Efter hr. Ankers mening er forklaringen på deres fjendskab den, at de »imod capitels Ribes højhed og privilegier« selv havde kaldet en præst til sognet, som de imidlertid ikke måtte få. Denne præst var hr. *Peder Clausen* i Emmerlev²⁴, der dengang havde været kapellan hos sin far, og »siden underlig er kaldet til Hjerupsted sogn og endnu opholder sine sognefolk og vil ikke drage over til dem, men endnu lever i håbet om mit kald, hvilket nok er vitterligt af adskillige indiciis og signis manifestissimis, hvilket ikke vel anstår en præstemand, som selv har kald og kirke«. En anden årsag til deres fjendskab kan være, at han ikke ville give dem skriftlig kontrakt på, hvor meget tiende de skulle give ham om året. Han ville altså ikke gå med til, at tienden i stedet for at ydes i kærven, mens kornet endnu stod på marken, blev fastsat som en fast årlig ydelse. Han anfører, at han ikke kunne gøre dette »imod kongelig majestæts ordinans og reces og åbne breve, mig og mine efterkommere til største hinder og skade²⁵«.

Idet han tager fat på selve stokkenævnet, bebrejder han sognemændene, at de »imod en kristen kærlighed kaster mig mit fald i næsen«. Det lejermål i Ribe har han fået både Guds og kongens tilgivelse for, og efter at være kommet til kald og kirke har han absolut ført et skikkeligt levned.

Han har aldrig af »ufornøden vellyst« været borte fra sognet. »Alt synes mig lovliger, at en fattig præstemand rider sin ærlige, kristelige bestilling at forrette, end at han fandtes i adskillige kroer med drik og doblen og andet usømmeligt — hvilket kan være muligt skulle have været en part af mine sognemænd kærere, som findes vel i sådanne stykker brøstfældige«.

Hr. Anker giver her råd for usødet. Og også i sit fortsatte svar benytter han gang på gang lejligheden til at give sognefolkene en snært. Men han finder det først påkrævet atter her udførligt at redegøre for årsagerne til sin fraværelse fra sognet i hans første embedstid. »Det er enhver her i sognet vitterligt, at jeg kom til et fremmed sogn og ukendte folk langt borte fra min

Ballum kirkes indre. Prædikestolen udført af tøndersk mester er fra 1600. Herfra har altså også hr. Anker talt. (Fot.: Gabs).

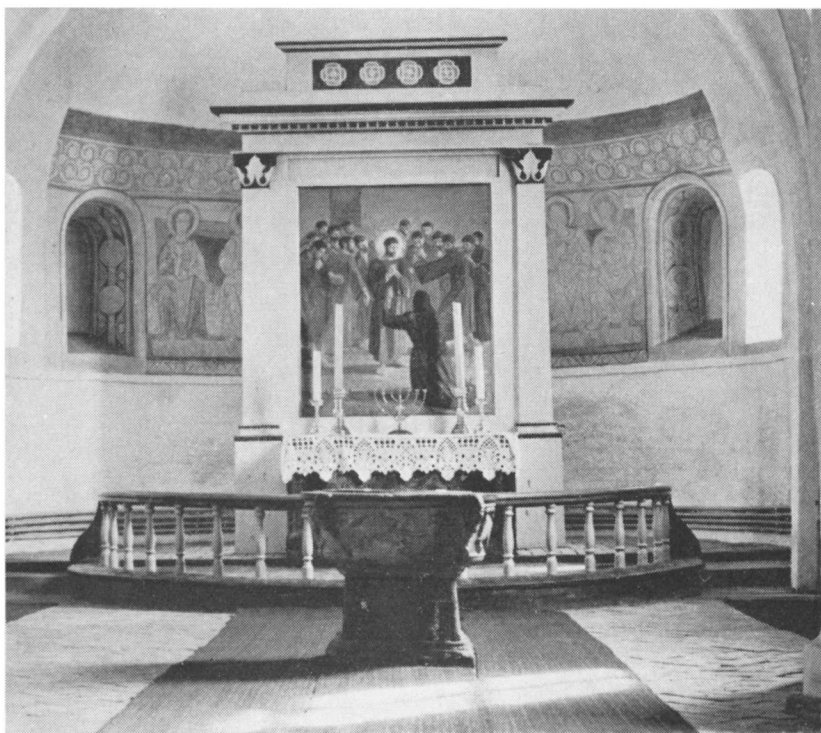
slægt og gode venner, og måtte flytte ind i et øde hus«. Som en anden tvingende grund til at han måtte rejse væk, anfører han: »Item der jeg af Guds underlige forsyn og venners råd vil begive mig i det hellige ægteskab, så kan vel enhver vide, at jeg ikke kunne gribe det så hastigt an, at det jo ville have tid og rum, og jeg kunne ikke sidde hjemme ved min skorsten sådant at forrette.« Og han fortæller, at hans bryllup stod langt borte fra sognet.

Til slut understreger han overfor denne beskyldning, at han altid har sørget for at sognet blev passet under hans fravær, og han henviser til herredsprovsten i Døstrup, der kan bevidne dette.

Han afviser pure at have bedt om skænk eller gave for at begrave folk. Hvad han har fået, er blevet givet ham i levende live og en kristen kærlighed, og han mener, »at en kristen øvrighed ikke misunder en fattig Guds ords tjener, hvad der tilhører ham, og hvad de af kristen kærlighed forærer ham i deres velmagt. Efterdi Guds ord befaler dem det, at de skal meddele allehånde godt med dem, der underviser dem i ordet, så lader de det og vel tilkende med gode gerninger, som er troens visse tegn og frugt«.

Hr. Anker indrømmer, at han ikke har holdt gudstjenester hver onsdag i fasten, men for det første turde han ikke gøre nogen prædiken, uden ordinansen tillod det. For det andet havde kirkens patron, doktor *Christian Bording*, ved hans indsættelse tilbudt *Peder Nielsen*, der var kirkeværge og kongelig delefoged på stedet, at hr. Anker ville prædike om onsdagen i fasten. »Da svarede fornævnte Peder Nielsen til fornævnte doktor Christians tilbud, at de havde andet at få deres folk til at gøre om onsdagen, der skulle de til havs og fiske, de havde ikke da stunder til at gå til kirke.« Endvidere havde hans forgænger heller ikke prædiket i fasten, efter hvad han havde erklæret over for doktor *Christian, Iver Vind*²⁶ og mester *Ægidius*²⁷. Heller ikke nabo-præsterne holdt disse onsdagsgudstjenester i fasten — mester *Lago Andersen* i Visby²⁸ og hr. *Laurids* i Randerup gjorde det i hvert fald ikke. Dog var han ikke uvillig til at afholde denne gudstjeneste. »Gud give alle mine sognefolk ville ellers så gerne høre ordet, som jeg gerne ville prædike det for dem af den nåde, som Gud under mig.« Og i fortsættelse heraf kan han ikke dy sig for at give endnu et hip til sine anklagere: »Gud give også, at en part af mine sognemænd som skulle være andre et godt eksempel, at de ville betænke, at de ville lade deres store og grove helligdagsovertrædelse fare med groft arbejde at gøre imod kongelig majestæts sidst udgangne breve og befaling²⁹ og mest om hellig pinsedag at harve og sprede møg, om andre søndage at høste græs og rive med kornbinden og andet, hvorom øvrighed burde vel sage og straffe.«

Hr. Anker kunne således også true, og han nægter pure at gå ind på sognemændenes forlangende om skudsmål og stokkenævnen.

Koret med Larsen Stevns altertavle fra 1924. På apsisvæggen ses senromanske kalkmalerier fra o. 1250, forestillende apostelrækken. (Fot.: Gabs).

»Hvad vidnesbyrd en fattig, forhadt mand kan få af sine uvenner og avindsmænd, som tragter en efter liv, ære og velfærd, det giver jeg enhver kristen øvrighed at betænke. Dersom sådanne folk må vidne og sige ustraffet, hvad de lyster, mens at en ærlig præstemand skulle pålægges af nogle private folk og sine uvenner at tage stoknævn er endnu aldrig hørt, som jeg formener«. De kan anklage ham for hans gejstlige øvrighed, men, advarer han, »gør I godtfolk vel en part af jer og erklærer jer, om hvis rygte og tidende jer og jeres børn en part påtaler — sandelig, I skulle bide på et surt æble«.

I skrivelsens slutning beklager han sig over den behandling, han har fået på Ballum birketing, hvor han ikke kunne få det

mindste beskrevet for retten. Først den 10. september fik han genparterne af de klager, der blev ført imod ham den 20. august. Han truer med at ville indstævne birkefogden for Viborg lands-ting, men han ses ikke at have gjort alvor af sin trusel.

Med skrivelse af 18. september samme år sendte Ribe kapitel alle disse akter ind til Danske kancelli⁹⁰. Ejendommeligt nok afholdt kapitlet sig ganske fra at udtale sig om sagen. Alt lægges i »kære hr. kansler Christen Friis'« hænder blot med en redegørelse for, hvordan de vedlagte aktstykker er fremkommet.

Hvad man egentlig har stillet op med denne sag i kancelliet, kan man ikke få noget indtryk af. En påtegning på hr. Ankers svar på stokkenævnet kunne tyde på, at embedsmændene har været stemt for at rejse tiltale imod ham. »Når Hans Majestæt ankommer at tiltales« står der, men efter alt at dømme er der ikke blevet rejst nogen tiltale mod Anker Buch. Med et brev af 2. januar 1625 blev sagen sendt tilbage til bispem i Ribe, der fik pålæg om at undersøge klagerne over hr. Anker, forhøre begge parter flittigt og afsige dom⁹¹. Om bispens afgørelse ved vi intet. Kun ved vi, at Anker Buch fortsat blev siddende som sognepræst i Ballum 12 år endnu, så med eller uden tillid har sognefolkene måttet beholde ham som sjælehyrde.

Den gengivne sag rejser ikke få interessante spørgsmål. Skærer man omsvøbene væk, synes sagens kerne — i hvert fald efter hr. Ankers påstand — at være den, at betydende folk i Ballum sogn ikke brød sig om ham som præst. Vi skal senere se, at forrest blandt disse stod delefogeden *Peder Nielsen* og birkefogeden *Hans Federsen*, uden tvivl to af sognets mest indflydelsesrige folk. Årsagerne til deres uvilje mod Anker Buch kan have været mange, men er dennes beretning om den Peder Clausen, som menigheden havde valgt til præst, rigtig, har man her et oplagt tilfælde, hvor en menighed ikke har villet affinde sig med den herskende patronatsret, der afskar sognefolkene fra indflydelse på præstevalgene. Ballum sognemænd har ikke behøvet se sig langt omkring for at opdage, at andre sognes beboere havde ganske anderledes hånd i hanke med, hvem der blev deres sjælesørger. I de nærmeste nabosogn, der ikke lå under Ribe kapitel, har man sikkert fulgt ordinansens regler om præstevalg, hvor-

efter menigheden udvalgte 7 mænd af sin midte, der sammen med provst og bisp kunne finde frem til en velegnet præst³². Det har sikkert irriteret de Ballum bønder, at en sådan fremgangsmåde blev nægtet dem, men kunne de komme af med den præst, Ribe kapitel havde indsat i sognet, var der dog håb om at trænge igennem med deres egne ønsker. Når man ydermere senere hører, at den nævnte Peder Clausen var gift med et barnebarn af delefogeden Peder Nielsen, forekommer sammenhængen klar. Man ville sikkert meget foretrække en præst, som man kendte noget til, en præst, der havde tilknytning til sognet, og som man derfor havde bedre chancer for at tale sig til rette med om tingene. Blandt andet om tienden.

Denne ydelse har igennem tiderne formået at ødelægge mange fromme retroendes forhold til deres præst. Vore dages kirkeskat, der iøvrigt slet ikke lader sig sammenligne med denne ydelse, er for intet at regne mod den tiendedel af markens afgrøde, som tidligere måtte afleveres til præsten, kirken og bispem. Allerede tidligt begyndte man fra bøndernes side at nære ønske om at få ydelsen omdannet til en fast årlig afgift. Der var vel en vis risiko forbundet med denne ordning, hvis høsten slog fejl eller kornpriserne faldt betydeligt, men i det lange løb skulle den nok vise sig at være til fordel for yderne. Gennem forordninger og breve blev det gang på gang fastslået, at tienden skulle ydes i kærven altså på marken, inden kornet kørtes i hus, men alligevel lykkedes det mange steder bønderne at opnå aftaler med deres præster, således at tienden blev ydet i skæppen i stedet for. I Sønderjylland skal det således allerede i det 16. århundrede være blevet almindeligt med denne fremgangsmåde³³. Men ønskede præsten det, kunne han med loven og øvrigheden på sin side hævde, at bønderne var pligtige til at yde tienden i kærven. Hr. Anker har åbenbart været en sådan stejl lovhævder — og bønderne i Ballum har ganske naturligt været utilfredse med hans stejle holdning. Vi skal senere se, at han nok formelt hævdede sin ret til tienden i kærven, men i virkeligheden lod han det ikke komme så vidt. For simpelthen at få et nogenlunde godt forhold til sine sognebørn lod han dem tiende i skæppen. Men skriftligt ville han ikke forpligte sig til noget sådant. Vi ved ikke, om

bønderne i Ballum var vant til at tiende i kærven eller skæppen, men et pålæg fra 1579 om at tiende i kærven³⁴ kunne tyde på, at de allerede langt tidligere har været uvillige til at følge de offentlige påbud. Men selv om de ikke selv har kunnet opnå denne fordel, så har de i hvert fald ikke kunnet undgå at høre om, hvordan menighederne i nabosognene havde formået at overtale deres præster til en ydelse i skæppen.

Disse to ting — tienden og præstevalget — kunne i sig selv være årsager nok til at få Ballum menighed til at ønske hr. Anker langt bort. Kommer dertil hans ikke helt pletfrie fortid og hans måske ikke helt samvittighedsfulde pasning af embedet, kan man roligt fastslå, at hvadenten man må give den ene eller den anden af parterne ret, var forholdet ikke fremmede for en rolig væxt af Guds ord og et smukt forhold mellem præsten og hans menighed.

Men hvilke muligheder havde bønderne i Ballum for at komme af med hr. Anker. Indsat af øvrigheden og dermed af Gud var han deres rette sjælehyrde, og sagens hidtidige forløb viser ganske tydeligt, at der skulle alvorligere ting til end fraværelse fra sognet og modtagelse af nogle gaver for at fjerne ham.

Den følgende udvikling i forholdet mellem hr. Anker og hans sognebørn viser disses absolutte stædighed og vilje til intet at tilgive eller glemme. Væk skulle han — på den ene eller anden måde. Det tog tid. I kejserkrigens og de påfølgende genophygningsår hører vi intet til sagen. Alt synes således for en nutidig betragtning stille i Ballum. Men gemt er ikke glemt — kom lejligheden, skulle bønderne nok vide at benytte sig af den. Af deres anklager overfor hr. Anker har vi set, at de ikke veg tilbage fra at bruge endda meget frimodig tale over for ham. Det hører ikke blot vækkelsernes og de folkelige bevægelseres tid til, at menigheden fælder hårde domme over deres præst. For Ballum bønderne i 1600-tallets begyndelse var præsten ganske givet en ligestillet — ja, endda en mand, som de brødfødte og derfor også måtte have ret til at sige deres ærlige mening til.

For hr. Anker lykkedes det åbenbart aldrig at falde til i det »fremmede sogn blandt ukendte folk langt borte fra hans slægt og gode venner«.

Den 8. januar 1636 blev der atter udmeldt et stokkenævsn på Ballum birketing for at give skudsmål over Anker Buch. Tiden havde ikke mildnet deres syn på ham. For det første havde de hørt, at han havde holdt ilde hus med sin hustru og sine tjenestefolk, ja, han skulle have haft »klamer med sin ægtehustru«. For det andet drak han sig fuld både i øl og vin og løb omkring ved nattetide og kom i »parlement med unge karle«. Endog fra lørdag aften til søndag morgen drak han sig fuld, så menigheden måtte stå ved kirken og vente på ham, til klokken blev både 10 og 11. En grov mund havde han også brugt — birkefogden *Hans Federsen*, delefogeden *Peder Nielsen* og dennes søn *Christen Persen* i Kromose på Rømø havde måttet dømme mange skældsord fra den, og fra prædikestolen havde han udskældt sin hele menighed for »umælende bæster — og slet ingen undtagen«. Til disse punkter føjedes den gamle anklage for at tage imod skænk og gave for begravelser, og det berettes, hvorledes hr. Anker i høsten 1635 havde lovet at begrave *Anders Hansens* afdøde hustru. Men da følget kom med liget, var han ikke ved kirken, »men i andre byer sad han og drak sig fuld af øl og vin«. Følget måtte til sidst sende bud efter hr. *Anders* i Skast og bede ham forrette begravelsen. Men da liget var kommet vel i jorden, kom hr. Anker i beskænket tilstand til stede og kørte sporenstregs over til *Anders Hansen* — gravøllet ville han ikke gå glip af. Endelig beklagede hans naboer sig over, at han ikke ville hegne eller frede med sine bæster⁵⁵.

Denne gang valgte hr. Anker en anden fremgangsmåde. Han indstævnedes alle 24 stokkemænd og birkefogeden for Viborg landsting og ville have nævnet erklæret for magtesløst.

Den 30. marts 1636 kom sagen for i Viborg. Foruden det anførte stokkenævsn fremlagde ridefogeden på Riberhus *Peder Staal* et skriftligt indlæg fra lensmanden, hr. Albret Skeel. Ifølge dette var det på lensmandens opfordring, at bønderne havde afgivet det anførte stokkenævsn, fordi der tidligere havde været klaget over hr. Anker, og fordi denne, inden han fik kaldet, havde avlet barn med et kvindfolk, »så man des snarere troede, at han endnu ikke havde forglemt gammel vane«. Efter lens-

mandens mening burde det afgivne stokkenævnet vedblivende stå ved magt.

Herimod krævede hr. Anker Buch nævnet kendt magtesløst. Han støttede sit krav dermed, at han havde forholdt sig »kristeligen vel udi sit kald og embede«. Som bevis herfor fremlagde han i retten et brev fra sin herredsprovst, den før omtalte *Mikkel Andersen* i Døstrup. Denne kunne ikke sige hr. Anker noget på hverken i kirken eller hjemme. »Thi«, skrev han, »aldrig har jeg fornemmet andet, end han elskede jo godt med sin kære hustru, har ikke heller *Maren* hr. Ankers selv klaget på ham enten for ord eller gerninger til mig lønligt eller åbenbart«. Heller ikke tjenestefolkene havde beklaget sig over ham. Og hans sognefolk havde aldrig klaget over deres sognepræst til ham — hverken for drukkenskab eller andet. Først for ganske nylig havde han hørt klager over hr. Anker, idet Hans Federsen og Anders Tamesen havde beklaget, at præstens kvæg gjorde dem skade i deres korn. Provstens brev er dateret den 15. januar 1636 og er tydeligt skrevet på opfordring af hr. Anker til brug mod stokkenævnet af den 8. januar.

Men hr. Anker har ikke anset et provstebrev for tilstrækkeligt. Han kunne i Viborg også fremlægge et brev af 12. februar 1636 fra sin endnu højere foresatte, den nye bisp i Ribe mester *Johan Borchardsen*³⁶. Denne havde sidste sommer været i Ballum på sin allerførste visitationsrejse, og han fandt ungdommen vel oplært i katekismen. Ingen af menigheden havde beklaget sig til ham over deres præst. Men som ny i embedet turde han naturligvis ikke udtale sig om, hvorledes hr. Ankers levned havde været, før han kom til Ribe. Og han tilføjede, at han heller ikke kunne udtale sig om den sag, han var sigtet for. Hvad bispen egentlig hentydede til med denne tilføjelse, er ikke helt klart. Sandsynligt er det dog, at han tænkte på en langt alvorligere anklage mod hr. Anker, som skal omtales senere.

Med vidnesbyrd fra to så fremtrædende mænd mente hr. Anker sig åbenbart sikret. Han indlod sig ikke på nogen egentlig imødegåelse af stokkenævnet. Landstingets dom kendte nævnet for magtesløst, ikke på grund af hr. Ankers modindlæg, men udelukkende af formelle grunde. Stokkemændene havde ikke an-

givet bestemte tidspunkter og steder for hr. Ankers gerninger, og tingsvidnet burde derfor ikke komme ham til skade.

»In laus domini« sluttede landstinget altid sine domme — og da denne dom var afsagt, følte hr. Anker nok trang til at love Herren. Med truende skyer samlet over sit hoved måtte han være lykkelig for, at det dog atter en gang var lykkedes ham at afvise sin menigheds anklage. Hvad der ventede ham, var alvorligt nok. Han vidste, at han ikke tålte for mange ugunstige skudsmål imod sig i den nærmeste fremtid.

For allerede da denne sag blev behandlet i Viborg, var en ny sag mod hr. Anker i fuld gang.

I sommeren 1635, nærmere bestemt fra 2 uger efter pinse til Mikkelsdag, den 29. september, havde Anker Buch fæstet en pige ved navn *Maren Tygesdatter*. Pigen har åbenbart hørt til de meget gavmilde, hun havde i forvejen 2 børn med forskellige fædre, og mens hun tjente i Ballum præstegård blev hun atter frugtssommelig. Også hun var mødt på Ballum birketing den 8. januar 1636, og hun aflagde her vidnesbyrd om, at »eftersom hun er krænket, da sigtede hun hr. Anker, sognepræst i Ballum, at han er hendes rette barnefader for Gud og verden«. I hendes udsagn manglede hverken rette tid eller sted, for hun oplyste videre, at »samme gerning skete den tid, hr. Ankers hustru var i Ribe for at låne smykker til at smykke hans søster med i Nagbøl, og samme gerning skete udi hr. Ankers ægteseng på en fredag morgen, som var den næste fredag før midsommer dag 1635«³⁷.

Denne anklage ramte utvivlsomt hr. Anker hårdere end beskyldningerne for at kunne lide øl og vin. Også bønderne i Ballum huskede hans lille fejltrin fra hans tid som hører i Ribe — i 1624 havde de kastet ham det i næsen —, og i sit indlæg for landstinget den 30. marts³⁸ gav lensmanden sikkert udtryk for en almindelig opfattelse, når han antydede, at hr. Anker måske ikke havde glemt gammel vane. En tidligere begået forseelse var dengang — som nu — en meget tung byrde for en anklaget.

Her hjalp den brede pen ikke. Der måtte skaffes ganske klare modbeviser, hvis hr. Anker skulle redde sig. Han benægtede naturligvis ved sin højeste ed, da han blev forhørt af bispem og lensmanden, men Maren Tygesdatter fastholdt med samme kraftige ed sin anklage. Sagen henvistes derefter til verdslig rettergang, og den 22. juni 1636 kom den for i Viborg landsting.

Her redegjorde hr. Anker omhyggeligt for, hvorledes Maren Tygesdatter havde angivet ham som barnefader om nattetide for delefogeden Peder Nielsen, som han samtidig gav det skudsmål, »at han er hans hadsmand og forfølger fra det første, han skal være kommet til kald og kirke i Ballum sogn, og indtil denne dag.« Derefter var hun borttrømt og havde i lang tid opholdt sig i Holsten, men kort før jul kom hun tilbage til Ballum. Hun var blevet kaldt til Ribe på hr. Ankers begæring, og lensmanden havde forhørt hende i bispens nærværelse. Intet havde hun kunnet fremføre som bevis for sin anklage. Han fastholdt stadig sin benægtelse, som han havde fremsat både på Ballum birke-ting og for bispem og lensmanden. Hun havde beskyldt ham »af had og avind og hans uvenners og hemmelige fjenders tilskyndelse, der agter med dette greb at kaste ham fra kald og kirke og al sin velfærd, sin fattige hustru og syv små umyndige børn«. Hun havde løjet ham dette på, »fordi hr. Anker Buch efter denne letfærdige hores begæring ikke ville gøre hende bistand og forhindre både trolovelse og lysning til ægteskab med en ungkarl, *Niels Andersen*, hr. Ankers nabo, hvilken karl har tilforn ladet afbesøve for horeri og avlet barn med hende, og hun sagde, at han skulle have lovet hende ægteskab«. Da hans kone var med til at smykke *Niels Andersens* brud, havde Maren Tygesdatter truet med »at skaffe ham og hans hustru andet at tage vare på.«³⁹

Vi ser her atter delefogeden optræde som bagmand for anklagerne mod hr. Anker. Her havde præstens modstandere i sognet virkelig fundet en anklage, der battede. At de har grebet lejligheden med begær, behøver man ikke nære nogen tvivl om, men uanset motiverne bag denne anklage, måtte hr. Anker skaffe sig anderledes klare modbeviser for at rense sig. Allerbedst ville det naturligvis være, hvis han kunne bevise, at en anden var far til Marens barn.

Hr. Anker mente at have fundet den rette barnefader. Samtidig med Maren Tygesdatter havde han haft en karl ved navn *Hans Nielsen Miellhiørne* i sin tjeneste. Denne karl havde selv »uombedet, uadspurgt eller tilskyndet rost og berømmet sig af at have haft legemlig omgængelse med fornævnte Maren Tygesdatter og hende besovet i hans hus.«

Som bevis herfor medbragte hr. Anker et brev fra sin embedsbroder, hr. *Jens Pedersen* i Brøns⁴⁰, af 15. december 1635. Brønspræsten oplyste i dette brev, »at anno 1635 den 30. oktober der jeg og *Troels Bertelsen* i Vester Obling var udi *Anders Niensens* hus i Brøns, da til os er indkommet Hans Nielsen Miellhiørne, barnfødt udi Misthusum udi Skærbæk sogn. Da kom vi i tale om hæderlig og vellærd mand hr. Anker udi Ballum, hvorledes et letfærdigt kvindfolk skulle have besigtet ham for besovelse, hvortil blandt andre vores tale svarede og sagde fornævnte Hans Miellhiørne, eftersom han også havde været udi hr. Ankers brød og arbejde forgangen sommer, at han vidste imellem Gud og sig, at den gerning og besovelse, som Maren Tygesdatter havde besigtet hr. Anker for, var hr. Anker aldeles uskyldig og fri for. Og end også med sin utvungen og ubeden ed og jurament har confirmeret og bekræftet. Thi sagde han, at han vidste selv bedre besked derom, eftersom han har haft legemlig bedrift og omgængelse med fornævnte kvinde udi hr. Ankers hus — med mange flere ord og omstændigheder, som han på samme tid foregav og fremførde, hvilket de dannemænd *Anders Nielsen* i Brøns og *Troels Bertelsen* i Obling vil ydermere med mig vidne og samtykke«. ⁴¹

Endvidere fremlagde hr. Anker et tingsvidne fra Hviding herredsting af 25. januar 1636. Heri bekræftede *Anders Nielsen* i Brøns, *Niels Hansen* i Brøns mølle og *Troels Bertelsen* i Obling de oplysninger, som hr. *Jens* fra Brøns havde givet i sit brev. Samtidig vidnede *Peder Tygesen* og *Niels Nissen* i Hjemsted, *Peder Andersen* i Skærbækgård og *Nis Pedersen* i Nørre Skærbæk, at de den 6. december 1635 var i *Peder Titlousens* hus i Skærbæk, da kom Hans Miellhiørne ind til dem, »og så vidt vi kunne eragte og erfare, var han ganske ædru og fastendes«. Af sig selv begyndte han at tale om Anker Buch i Ballum og pralede med,

at det var ham, der var far til det barn, som hr. Anker blev sigted for, »og sagde ydermere, som vi skammes ved for høveske ører at sige eller skrive lade«. Af et tingsvidne fra samme ting af den 18. januar 1636, som hr. Anker ligeledes lod fremlægge i Viborg, fremgik det, at *Per Tamesen* i Masbøll og *Jens Jensen* i Gjesing også havde overværet en af Hans Miellhiørnes åbenbart meget saftige beskrivelser af livet i Ballum præstegård⁴².

Af disse vidnesbyrd fremgår det, at sagen allerede længe før Maren Tygesdatter rejste anklagen på Ballum birketing, var kendt og almindelig drøftet på hele egnen. At denne sag har kunnet give samtalestof til mangt et godt lag på Sønderjyllands vestkyst kan ikke undre os.

Efter hr. Ankers opfattelse måtte disse vidnesbyrd ganske afgørende rense ham for enhver mistanke om at have haft noget forhold til Maren Tygesdatter. Hans Miellhiørne blev naturligvis også forhørt af lensmanden og bispen, men nægtede her pure at have udtalt sig, som anført i vidnesbyrdene. Man bliver noget utryg ved vidnesbyrdenes holdbarhed, da Hans Miellhiørne i flere tilfælde påviser, at de pågældende vidner slet ikke har været til stede ved de lejligheder, hvor han skulle have pralet med sin bedrift. Helt fældende for vidnesbyrdene er et vidnesbyrd fra *Mikkel Hansen* i Gjesing, der fortæller, at vidnesbyrdene blev skrevet i præstegården i Skærbæk, mens sognepræsten hr. *Søren*⁴³ var fraværende, af kapellanen hr. *Jacob*⁴⁴. Til stede var også hr. Anker Buch, der gavmildt beskænkede alle tilstedeværende med brændevin. Også Brønspæstens udsagn bestrides af Hans Miellhiørne — præsten skulle selv have opfordret Hans til at redde hr. Anker.⁴⁵

Man bliver uvilkårligt noget skeptisk over for sådanne vidnesbyrd, der er fremkaldt i den ene parts nærværelse og under påvirkning af sløvende midler. Det er naturligvis en ædel handling af hr. Ankers kolleger, at de så kraftigt ønsker at støtte ham, men deres iver har efter alt at dømme været større end deres kløgt.

Som et korthus falder alle disse vidnesbyrd efterhånden fra hinanden. Nogle tingsvidner fra Hviding herredsting, der fremlægges af hr. Ankers modpart, bortvejrer den sidste gnist af

tiltro. *Niels Nissen* og *Peder Tygesen* i Hjemsted blev spurgt, om de ville vedgå deres tidligere vidnesbyrd. Niels Nissen bad om betænkningstid, mens Peder Tygesen rent ud erklærede, »at det var sket i drukkenskab, han både ville erkende det og ikke bekende det«. På senere forespørgsler undlod de at svare, dog vedgik Peder Tygesen i et brev af 14. marts 1636, at »den tid, de to vidner blev skrevet hos hr. Søren, da var jeg drukken, men ingen vidner har jeg bekræftet inden tinge, ikke heller vil jeg dette forskrevne«⁴⁶.

Efter således at have forpurret dette modtræk for hr. Anker, der må siges ikke at have kunnet bevise, at Hans Miellhiørne var far til det omtvistede barn, kom hans anklagere frem med de trumfer, de endnu havde i behold. Fostermoderen i Ballum havde sammen med andre kvinder fra byen bistået Maren Tygesdatter ved fødslen og hørt hende ønske, »at Gud den almægtige skulle aldrig lade hende blive forløst, dersom hun havde haft med nogen mands- eller karlsperson med utugt at gøre til denne fødsel, hun havde med at fare, uden hr. Anker Jensen Buch i Ballum«⁴⁷. Andre kunne bevidne, at de havde hørt hr. Anker sige på Allehelgenes dag 1635, at »om han havde gjort en horeunge, om han derfor skulle til for nogen«⁴⁸. Overfor flere mennesker i Ballum havde Maren Tygesdatter i delefogden *Peder Nielsens* hus bekendt, at hun var blevet lokket af hr. Anker⁴⁹. En kone i Ballum berettede, at Maren Tygesdatter sidst i oktober bad hende opholde *Maren Ankers*, så at hun selv kunne få vexlet et par ord med hr. Anker⁵⁰.

Til sidst fremlagdes et brev fra hr. *Laurits Sørensen Ørnstrup*⁵¹ i Randerup, der betjente Ballum sogn, mens sagen mod hr. Anker stod på og han selv var suspenderet fra embedet. Han erklærede, at søndag den 13. december 1635 indstillede Maren Tygesdatter sig for ham i den kristne menighed og begærede absolution og afløsning for sin forseelse, efterdi hun havde forset sig imod det 6. buds lydelse; og i menighedens påhør erklærede hun, at hr. Anker var hendes rette barnefader, hvorefter hun modtog Kristi legeme og blod⁵².

Anklagerne mod hr. Anker, repræsenteret af lensmanden hr. Albret Skeel, nedlagde påstand om, at vidnesbyrdene mod

hr. Anker skulle stå ved magt, eller hr. Anker »bør at forværge efter loven«⁵³.

Hr. Anker på sin side ville have anklagerne mod ham kendt magtesløse. Den tanke var for ham ganske indlysende, »at sådan løbsagtig hores løgnagtige besigtelse og ord ikke bør mere at stå til troende end en ærlig, uberygtet og uskyldig, hederlig præstemands retfærdige og sandfærdige benægtelse og højeste ed.« Hendes anklager burde ikke komme ham til fortræd, »men hende som en letfærdig tredobbelt hore at straffes derfor, som ved bør.«⁵⁴

Inden domsafsigelsen blev de tilstedeværende vidnere til et rørende optrin, der tyder på en vis sans for det dramatiske hos Maren Tygesdatter. Med det lille, 3 måneder gamle barn på armen stod hun frem i retten og svor endnu engang ved sin højeste ed, at hr. Anker var far til dette barn⁵⁵.

Herefter kunne domsafsigelsen finde sted. Stemningen i lokalet har sikkert været mættet af spænding. Nok var Anker Buchs forsøg på at pådutte en anden faderskabet faldet ynkeligt til jorden, men kunne en så letlevende piges højeste ed — hvor mange gange den end blev gentaget — helt kuldkaste præstens stædige benægtelse? Var hele denne sag blot sat i scene af de Ballum sognefolk, der aldrig havde ønsket hr. Anker som deres præst — eller havde han selv ved sin livsførelse forarget så groft, at han ikke længere stod til at redde? Efter at have fulgt sagens spegede og snirklede gang kan man i nogen grad sætte sig ind i de tanker, der har rørt sig hos de tilstedeværende, inden dommen faldt. For hr. Anker betød det simpelthen hans levebrød — og hans kones og 7 små børns. Kunne han med forseelsen fra Ribe-tiden som ballast nogensinde gøre sig håb om at få kald igen, hvis dommen gik ham imod? For menighedens repræsentanter betød det antageligvis den sidste chance for at komme af med den sjælesørger, som de aldrig havde ønsket, men var blevet påduttet af kapitlet i Ribe.

Endelig var dommerne blevet enige, og dommen kom til at lyde:

»Så og efterdi fornævnte Maren Tygesdatter for ting og dom udførlig har sigtet og beskyldt fornævnte hr. Anker Jensen for

hendes barnefader, som hun og for lensmanden skal have tilstået, hun og siden udi hendes barnefødselsnød for jordemoder og dannekvinder så vel som og derefter for præsten udi åbenbarlig skrifte sligt fuldt og været gestændig, hun og udi lige måde nu her for retten med stor formaning fornævnte hr. Anker Jensen sligt har anmodet og påagted, da vide vi efter sådan lejlighed ikke imod samme hendes sigtelse at sige, med mindre fornævnte hr. Anker sig derimod kan forværge efter loven, som det sig bør⁵⁶.

Man må undre sig over, at hr. Anker efter denne dom den selvsamme dag havde energi til at føre endnu en sag for Viborg landsting. Under behandlingen af faderskabssagen var der blevet fremlagt et stokkenævn fra Ballum birketing, som delefogeden Peder Nielsen på lensmandens opfordring havde begæret den 22. april 1636. Nævnet gentager ord til andet det tidligere stokkenævn af 8. januar, som var blevet kendt magtesløst i Viborg den 30. marts⁵⁷. Blot var de 24 stokkemænd nu blevet så kloge, at de omhyggeligt anførte tid og sted for hr. Ankers mange forseelser. De ønskede ikke endnu engang at blive sendt hjem med den besked, at deres nævn ikke var i overensstemmelse med lovens fordringer⁵⁸.

I sit svar på nævnet påpegede hr. Anker for det første ligheden med det tidligere nævn af den 8. januar, som han havde fået magteslødsdom på. Stokkenævnet var genfremsat på foranledning af Maren Tygesdatter, »som er en del af fornævnte mænds slægt og svogerskab.« Endnu engang hører vi om menighedens modstand mod hans kaldelse til Ballum sogn, og denne gang kan han oplyse, at den *Peder Clausen*⁵⁹, som menigheden havde ønsket, er delefogeden Peder Niensens slægtning, idet han er gift med dennes datterdatter. Vi får igen at vide, at deres uvilje mod ham blandt andet skyldtes, at han »ikke ville forskrive og forpligte sig fra sin kærvetiende imod ordinansen og recessen og hans kaldsbrev,« men, fortsatte han, »hvilke kærvetiende han dog ikke endnu skal have taget af dem, at han dermed kunne nyde fred i sit kald, men har ladet sig nøje med en ganske ringe tiendekorn af hver hel gård som er 16 skæpper byg.« Af disse indtægter »skal han årligen yde til Ribe kapitel 48 Riber ørtug byg, nok

årligen 6 tønnder byg og 3 tønnder rug, 5 læs hø til hans formands præsteenke, som er på stedet⁶⁰.

Efter dette mente hr. Anker, at også det nye stokkenævn måtte kendes magtesløs, men både birkefogeden Hans Federsen og delefogeden Peder Nielsen samt lensmandens repræsentant, ridefogeden Peder Staal krævede det opretholdt⁶¹.

Dommen tog ikke hensyn til, at samme stokkenævn 3 måneder tidligere af formelle grunde var kendt magtesløst. Alt om hr. Ankers skældsord og modtagelse af gaver måtte være deres egen sag og kendtes derfor magtesløst. Men de punkter, der angik hans drikkeri, parlament og Anders Hansens hustrus begravelse, havde hr. Anker ikke kunnet modbevise, hvorfor disse punkter måtte stå ved magt⁶².

Det var utvivlsomt en slagen hr. Anker, der den junaften drog fra Viborg. Til Ballum er han ikke taget, dér havde han ikke mere at gøre. Langt snarere har han søgt tilflugt med sin kone og 7 børn hos broderen i Nagbøl præstegård.

Lige gyldigt, om man tror på Maren Tygesdatters anklage eller ej, må man herefter anse hr. Anker for uegnet til at beklæde præsteembedet i Ballum. En så betydende del af hans menighed havde nu gennem flere år forsøgt på alle mulige måder at komme af med ham — lad deres motiver have været så lave og ondsindede som vel muligt, forholdet mellem menighed og præst var i Ballum blevet så dårligt, at hr. Ankers gerning med udbredelsen af Guds ord var blevet umuliggjort. Sagen er måske et oplagt eksempel på, hvor vidt en menighed kunne gå for at skaffe sig af med en præst, som de af familiemæssige eller rent materielle grunde ikke ønskede. Men måske er den samtidig et vidnesbyrd om, hvor lidt forskel der dengang var på præsternes og almindelige menneskers livsførelse. Hr. Anker tegner sig for os som en fuldblods søn af sin tid — Christian den 4.'s storladne renæssancemennesker levede livet fuldt og helt lige fra kongen til Maren Tygesdatter i Ballum.

Lovværge for sig, således som det var blevet ham pålagt ved dommen i faderskabssagen, ville hr. Anker nu ikke. Måske har det faldet ham vanskeligt at skaffe det tilstrækkelige antal mededsmænd. Langt snarere har han, der var rundet af en gammel

præsteslægt, anset det for at ligge langt under sin værdighed at skulle befri sig for bøndernes anklage på denne måde. Han ansøgte kongen om at blive fritaget for denne fornedrelse, og i et brev af 1. december 1636⁶³ bevilgedes det ham, men kun på betingelse af, at han afstod Ballum sogn. Brevet sluttede med at fastslå, at han måtte kaldes til ethvert ledigt embede i landet — og det blev strengt forbudt at hindre ham heri. Så lemfældigt behandlede statsmagten dengang en gejstlig embedsmand, der var anklaget for så grov en forseelse som utugt. Dette falder ganske i tråd med den herskende stemning blandt gejstlighedens øverste⁶⁴, men man lod dog gerne synderen gå en rum tid, inden han fik et nyt kald.

Anker Buchs dårlige forhold til sin menighed og den sag, der skulle føre til hans afskedigelse, er åbenbart ikke alene blevet fulgt med interesse i Ballum og nabosognene. Fra langt fjernere dele af landet hører vi om folk, der med vågent blik fulgte udviklingen. Rektor ved Odense latinskole, mester *Ingvar Nielsen Mulvad*, var kommet i klammeri med sin biskop og blev afskediget. Allerede i 1634 erfarede han, at Anker Buch »var i aktion til sit embedes fortabelse« og han fik Odensebispens anbefaling med sig, da han begav sig til Ribe for at tale med bispen dér om det embede, som han snart mente blev ledigt⁶⁵. Efter hvad vi ved om hr. Ankers aktion, synes mester Ingvar at have været lidt vel tidlig på færde. Når det oplyses, at han allerede i januar 1635 skal være blevet beskikket til at prædike for Ballum menighed, lyder det lidet sandsynligt. Først fra efteråret 1635 må man antage, at hr. Anker er blevet suspenderet fra sit embede. Men mester Ingvar var i hvert fald på tæerne. Ligesom gribbe siges at kunne lugte ådsler på lang afstand, har han i tide forudset, hvad der måtte ske i Ballum. Og byttet var nok en smule ventetid værd — et kald var en attråværdig ting — ikke mindst for en afskediget rektor. Mester Ingvar opnåede, hvad han ønskede. Efter hr. Ankers afskedigelse blev han ansat som sognepræst i Ballum. Om det har været efter menighedens ønske, ved vi ikke — blot vil skæbnens ironi, at hr. Ankers efterfølger næppe et år efter sin ansættelse stod anklaget af menigheden for Viborg landsting⁶⁶.

Med kongens brev af 1. december 1636 var hr. Ankers forhold til Ballum bragt til ende. Det synes derfor lidt vel sent, at Ribe kapitel tog sagen op på sin synode i Varde den 7. december. Hr. Anker var indstævnet til synoden, hvor også lensmanden og doktor Christian Bording, Ballum kirkes patron, var mødt op. Men »hr. Anker mødte ikke og havde ikke været længe hjemme«. Sagen blev derfor opsat til februar 1637, men så skulle den også afgøres endeligt »fordi kaldet kan ikke stå så længe foruden sin visse sjælesørger, efterdi det er langt over år og dag, siden at sagen er begyndt«⁶⁷. Man leder forgæves efter sagens endelige behandling i landemodeprotokollen, den er åbenbart ikke kommet for mere. Det kongelige brev havde afgjort den.

Anker Buch har efter alt at dømmes ikke siddet uvirksom hen i præstegården i Nagbøl. Han var nu mellem slægt og venner og kunne her arbejde for at finde et nyt kald. Den 31. december 1639 fik biskop Johan Borchardsen i Ribe brev fra kongen om, at da man havde erfaret, at præsten i Sest, hr. *Simon Andersen*⁶⁸, skønt han var gammel og svag, ikke ville tage nogen kapellan, skulle det pålægges ham at antage hr. Anker Jensen Buch, som bønderne i Sest var tilfredse med. Og i fald denne overlevede præsten, kunne han få kaldet⁶⁹.

I 1643 optrådte Anker Buch som Guds ords tjener i Sest sammen med 12 af sine sognefolk som vidner på Anst herredsting⁷⁰. Han havde opnået et nyt kald og dermed reddet existensen for sig, sin kone og sine børn.

Mens kirkebogen fra Sest sogn ellers er gået tabt for hele Anker Buchs embedstid findes ved et tilfælde bevaret nogle få års kirkebogsoptegnelser⁷¹. I årene 1646—51 benyttede hr. Anker nogle blanke blade i en privilegiebog for Kolding by som kirkebog, og med hans karakteristiske skrift findes her indført oplysninger, der også kaster lys over hans egne private forhold.

I 1646 optrådte hans kone, Maren, som vi kender fra hans Ballum tid, endnu blandt fadderne ved flere af de indførte barnedåb. Men 8. april 1647 blev hr. Ankers lille dreng i hjemmet

døbt Hans efter salig *Hans Lindenov* til Iversnæs⁷², »og blev siden den . . . april ført til kirken med sin salig moder Maren Pedersdatters lig, som samme dag blev begravet i Sest kirke«. Således endte den trofaste Maren, der havde holdt ud ved hr. Ankers side under de drøje år i Ballum og dér født ham 7 børn, sine dage i barselseng. Måske var lille Hans nummer 8 af hr. Ankers uformuende børn. Blandt fadderne ved Hans' dåb møder vi præsterne fra nabosognene og den latinske skolemester i Kolding foruden flere af hr. Ankers slægtninge, der viser sig at tilhøre Koldings allerhøjeste borgerskab; barnet blev båret af hr. Ankers kusine Else Poulsdatter, der var gift med borgmester Jørgen Knudsen i Kolding. Efter denne indførsel udstøder hr. Anker et suk og tilføjer »Deus misereatur nostri«⁷³.

Og Gud havde medlidenhed med ham. Allerede i december samme år indgik hr. Anker nyt ægteskab med *Bodil Madsdatter*⁷⁴, der strax overtog Marens rolle som fadder ved barnedåb. Hun må have været en del yngre end Anker Buch, for endnu i 1690 vides hun at have været i live⁷⁵.

I 1662 skal Anker Buch have draget sit sidste suk. Antagelig med et glad sind — de mørke år i Ballum lå langt tilbage, og hans præstegering i Sest blandt folk, der kendte ham, og i nærheden af sin åbenbart meget indflydelsesrige familie har nok givet ham langt større glæde og udbytte end tilværelsen blandt de stridbare og uvenlige bønder i Ballum sogn.

Præstesønnen fra nabosognet er sikkert i Sest blevet behandlet med langt større respekt og venlighed, end de Ballum bønder viste den syndefulde hører fra Ribe, der var blevet dem påtvunget af kapitlet.

NOTER

1. Afdøde lektor, dr. phil. *Hans H. Fussing* gjorde mig i 1955 opmærksom på Anker Buchs retssager for Viborg landsting. Jeg ønsker her at give udtryk for min taknemmelighed over den interesse, han altid viste mit arbejde.
2. Dansk biografisk Leksikon, 2. udg., XXII, s. 81.
3. Kancelliets Brevbøger (citeret K. B.) 1624 29/7, s. 209.
4. Oplysningen stammer fra en præsterække i Ballum sogns liber daticus på Landsarkivet i Abenrå. Anker Buchs forgænger angives her at være *Laurids Sørensen*, men dette er næppe rigtigt, da dennes enke bor i sognet endnu i Anker Buchs tid, se s. 5 og 24. Ifølge S. V. Wibergs Almindelig dansk Præstehistorie (citeret Wiberg) I, s. 139, har der mellem disse to været en præst ved navn *Jakob Christensen*. Denne må have været hr. Ankers uheldige forgænger.
5. Wiberg III, s. 65.
6. K. B. 1614 4/2, s. 666.
7. Københavns Universitets Matrikel, s. 43.
8. Jvf. B. Kornerup: Ribe Katedralskoles Historie I, s. 414.
9. Johan Hvidtfeldt i Sønderjyske Årbøger 1941, s. 73.
10. Ifølge O. F. Arends: Gejstligheden i Slesvig og Holsten (citeret Arends) III, s. 107, hed præsten i Randerup på dette tidspunkt Ole Hansen. Hr. Laurids var måske dennes kapellan, jvf. dog s. 5, hvor Laurids atter omtales som præsten i Randerup. Jvf. også note 51.
11. Anders Lauridsen var præst i Skast 1622—42. Arends II, s. 14. Han er søn af den i note 4 omtalte Laurids Sørensen, jvf. s. 5.
12. Disse vidnesbyrd findes på Rigsarkivet (citeret RA) i Danske kancelli, indkomne breve 1624 13/9. Da tingbogen fra Ballum birketing først findes bevaret fra 1665 (Vejledende Arkivregistratur VI, s. 84), har det ikke været muligt at få vidnesbyrden bekræftet fra denne.
13. H. F. Rørdam: Danske Kirkelove (citeret Dsk. Kirkel.) II, s. 496 f.
14. Findes på det i note 12 anførte sted.
15. Ordinansen af 1539 14/6. Trykt i Dsk. Kirkel. I, s. 98 ff.
16. Christian 4.s »lille recess« af 1615 31/3, trykt i Corpus Constitutionum Daniæ, udg. af V. A. Secher (citeret CCD) III, det omtalte sted s. 437.
17. Iver Hemmet var biskop i Ribe 1614—29. J. Kinch: Ribe Bys Historie og Beskrivelse (citeret Kinch) II, s. 492.
18. Indledningen til dette stokkenævne findes trykt sammen med en kort omtale af sagen i Carsten Petersen: Slesvigske Præster, s. 285.
19. Ordinansen af 1539, jvf. note 15. Bestemmelsen findes anført s. 114 f. og er gentaget flere gange siden.
20. Findes sammen med anklagerne på det i note 12 anførte sted.
21. Mikkel Andersen var præst i Døstrup 1603—41. Wiberg I, s. 290.
22. Jens Kjeldsen var rektor i Ribe 1623—31. B. Kornerup anf. værk I, s. 394 ff.
23. Christian Bording var medikus i Ribe og medlem af kapitlet, han blev senere ærkedegn. Han var endvidere patron for Ballum kirke. Kinch II, s. 365 ff. og 511, jvf. side 10.
24. Peder Clausen må have været den samme som den magister Petrus Claudii, der findes omtalt som kapellan i Emmerlev og senere som præst i Hjerpsted hos Arends I, s. 142.
25. Pligten til at tiende i kærven var fastslået i ordinansen af 1539 og senest i recessen af 1615 § 7. Bestemmelsen blev ofte indskærpet, hvilket tyder på, at den ofte blev overtrådt.
26. Iver Vind til Nørholm var kannik i Ribe. Kinch II, s. 587.
27. Magister Ægidius Lauridsen var ærkedegn ved Ribe kapitel 1602—27. Kinch II, s. 249 f. og 511.
28. Lauge Andersen Wedel var præst i Visby 1617—30. Wiberg III, s. 595.

29. Her hentydes nok til forordningen om sværigen og helligbrøde af 1623 20/11. CCD IV, s. 114 ff.
30. Findes i Danske kancelli, indkomne breve 1624 18/9, RA. Burde ligge sammen med de anførte klager og hr. Ankers to svar, der åbenbart fremsendes med dette brev.
31. K. B., s. 297.
32. Johan Hvidtfeldt i Sønderjyske årbøger 1941, s. 62. Et andet eksempel på at en menighed har forsøgt at få deres egen kandidat valgt mod det stedlige kapitals ønske, kendes fra Skåne. Dsk. Kirkel. II, 470 f.
33. Johan Hvidtfeldt anf. st., s. 94 f.
34. Johan Hvidtfeldt anf. st., s. 95.
35. Viborg landstings dombog 1636 C, fol. 115—19, Landsarkivet i Viborg (citeret LA, Viborg). Her findes hele sagen fra 30. marts anført.
36. Johan Borchardsen var biskop i Ribe 1635—43. Kinch II, s. 492.
37. Viborg landstings dombog 1636 C, fol. 142, LA, Viborg. Hele den i det følgende omtalte faderskabssag findes samme sted fol. 139—55. Da dombogens rækkefølge ikke er fulgt ved omtalen, bringes der henvisning til fol. ved hvert enkelt punkt.
38. Se s. 15 f.
39. Fol. 140.
40. Jens Pedersen var præst i Brøns 1627—66. Wiberg I, s. 236.
41. Fol. 152 f.
42. Fol. 153 f.
43. Søren Pedersen Hegelund var præst i Skærbæk 1629—78. Wiberg III, s. 98. Han klarede sig betydeligt bedre end hr. Anker, da han i 1637 måtte vedgå lejermål med sin amme. Han fik lov til at beholde sit kald, måske har han været mere afholdt af sin menighed. Ribe Landemodeprotokol 1635—64, fol. 19 f., LA, Viborg.
44. Jacob Obling var kapellan i Skærbæk før 1641. Dette år blev han afsat fra sit embede, uvist af hvilken årsag. K. B. 1641 11/2, s. 380.
45. Fol. 143 f.
46. Fol. 144 f.
47. Fol. 142.
48. Fol. 143.
49. Sst.
50. Sst.
51. Laurids Sørensen Ørnstrup var præst i Randerup 1630—46. Wiberg II, s. 589. Måske er han den samme, som den hr. Laurids der omtales i 1624, jvf. note 10.
52. Fol. 142 f.
53. Fol. 152 og 155.
54. Fol. 140 f.
55. Fol. 155.
56. Sst.
57. Se s. 15 f.
58. Fol. 145—48.
59. Se note 24.
60. Fol. 166 ff. Oplysningerne om tienden og afgiften til Ribe kapitel svarer nøje til de oplysninger, der i 1649 blev nedskrevet af hans efterfølger. Af oplysninger fra 1693 fremgår det, at præsten æfter gammel skik og brug får tienden i skæppen. Thade Petersen i Sønderjyske årbøger 1930, s. 62—66. Om formandens enke se s. 5.
61. Fol. 168.
62. Fol. 169.
63. Dsk. Kirkel. III, s. 258 f.
64. Se brev af 1555 12/5, Dsk. Kirkel. I, s. 249.

65. Bloch: Den fynske Gejstlighed Historie I, s. 386.
66. Anf. st. Jvf. Viborg landstings dombog 1638 C, fol. 49—53, LA, Viborg.
67. Ribe Landemodeprotokol 1635—64, fol. 12, LA, Viborg.
68. Præst i Sest fra ca. 1596. Wiberg III, s. 36, men de her anførte årstal kan i hvert fald ikke passe, idet Anker Buch angives at have tiltrådt embedet i 1631.
69. K. B., s. 977.
70. Danske kancelli, indkomne breve 1643 21/11, RA.
71. Thotts samling nr. 2013, 4°, Det kgl. bibliotek. Forklaringen på, at denne bog er blevet brugt af hr. Anker, findes i det vidnesbyrd, denne aflægger for Anst herredsting i 1660 om, at han i krigens tid flygtede ind til Kolding med sine sognefolk. Aksel Lassen: Skæbneåret 1659 (1958), s. 121.
72. Hans Johansen Lindenov, død 1642. Danmarks Adels Årbog XIX, 1902, s. 279.
73. Det i note 71 anf. st., fol. 76 f.
74. Anf. st., fol. 72.
75. Vilh. Bangs præstehistorie, Ny kgl. samling nr. 2691, vol. VI, s. 71, Det kgl. bibliotek. Jeg takker redaktør P. Engelstoft for at have henvist mig hertil.